

1.2. Đặc điểm văn hóa - xã hội

Từ xa xưa, Quảng Bình đã được biết đến là nơi giao thoa về kinh tế, văn hoá, xã hội giữa 3 miền Bắc - Trung - Nam, có bề dày lịch sử, văn hoá lâu đời và truyền thống yêu nước nồng nàn, là nơi chứa đựng nhiều giá trị văn hóa vật chất và tinh thần rất độc đáo. Các di chỉ khảo cổ học được phát hiện trên vùng đất này thể hiện sự hội tụ, giao thoa, đan xen và hỗn dung giữa nhiều nền văn hóa lớn như văn hóa Đông Sơn - Sa Huỳnh, Việt Mường - Đại Việt - Chăm Pa, Đông Trùng - Đông Ngô, Thăng Long - Phú Xuân... và được phát triển liên tục có tính hệ thống cho đến ngày nay.

Trong diễn trình phát triển của lịch sử dân tộc, Quảng Bình không những có lịch sử lâu đời mà vùng đất này còn trải qua bao biến cố thăng trầm. “Hầu như thời nào, Quảng Bình cũng phải đứng ở vị trí tiền tiêu của đất nước như một sứ mệnh thiêng liêng”⁽¹⁾. Và để đảm đương sứ mệnh lịch sử đó, nhân dân Quảng Bình đã anh dũng, kiên cường chống hiến sức người, sức của cho sự nghiệp dựng nước và giữ nước của dân tộc, để lại nhiều phong trào, nhiều tên tuổi lưu danh trong sử sách.

Các tư liệu lịch sử cho thấy, Quảng Bình ở vào vị trí quan trọng trên con đường hình thành và phát triển của dân tộc. Từ hàng ngàn năm trước, Quảng Bình là một phần đất thuộc Bộ Việt Thường, một trong 15 bộ của nhà nước Văn Lang vào thời đại các vua Hùng. Suốt những thế kỷ sau đó, nước ta bị các triều đại

phong kiến Trung Quốc thay nhau đô hộ, biến thành quận huyện của họ. Mảnh đất Quảng Bình nhỏ bé khi thì thuộc quận Cửu Chân dưới thời Triệu Đà, khi thì nằm trong quận Nhật Nam dưới thời nhà Hán. Từ thế kỷ thứ nhất sau công nguyên, Quảng Bình là vùng biên viễn của một quốc gia cường thịnh ở phía Nam, có địa dư kéo dài từ Nam Hoàn Sơn vào đến cực Nam Trung Bộ là Quốc gia Lâm Ấp (sau gọi là Hoàn Vương, Chiêm Thành, Chăm Pa). Chính yếu tố này đã góp phần làm nên sự đa dạng, phong phú của lịch sử văn hoá Quảng Bình. Thời kỳ lịch sử văn hóa Chăm Pa đã để lại dấu ấn đậm nét không chỉ ở những di tích thành lũy Lâm Ấp, Hoàn Vương, cổ thành Cao Lao, Ninh Viễn, thành Nhà Ngo, đền tháp ở Trung Quán, Đại Hữu, Mỹ Đức, Quảng Cư và một số hình vẽ trên vách động Phong Nha... mà còn cả trên những giá trị tinh thần còn lưu giữ trong tập quán sản xuất nông nghiệp, ngư nghiệp cùng với các nghi thức trong đời sống văn hóa tâm linh⁽²⁾.

Năm 1069, Lý Thường Kiệt đem quân vào mở cõi về phía Nam, lấy 3 châu Bố Chính, Địa Lý (tức vùng đất Quảng Bình ngày nay) và Ma Linh (vùng Gio Linh, Vĩnh Linh, Quảng Trị ngày nay) vốn là của bộ Việt Thường cũ sáp nhập vào lãnh thổ Đại Việt. Năm 1604, lần đầu tiên trong lịch sử, vùng đất châu Bố Chính, Địa Lý được chúa Nguyễn thiết lập đơn vị hành chính trực thuộc mang tên phủ Quảng Bình. Từ đó, danh xưng Quảng Bình ra đời và tồn tại cho tới ngày nay.

Quảng Bình là vùng đất có điều kiện tự nhiên khắc nghiệt, không gian văn hóa đa dạng với nhiều biến động khôn lường của lịch sử. Chính môi trường khắc nghiệt và thử thách cam go đó đã đào luyện, hun đúc và sản sinh ra các thế hệ danh nhân Quảng Bình với những giá trị đặc sắc, những con người vượt lên số phận để gánh vác những trọng trách của cộng đồng trong cuộc chiến để tồn tại và phát triển. Đó là Trương Xán, Dương Văn An, Nguyễn Đăng Tuân, Võ Xuân Cẩn, Nguyễn Duy Cẩn, Nguyễn Hàm Ninh, Hàn Mạc Tử, Lưu Trọng Lư, Nguyễn Hữu Dật, Nguyễn Hữu Cảnh, Trương Phúc Phấn, Hoàng Kế Viêm, Lê Trực, Nguyễn Phạm Tuân,... và đặc biệt Đại tướng Võ Nguyên Giáp, Đại tướng huyền thoại, nhà quân sự thiên tài, nhà văn hóa lớn, tên tuổi và sự nghiệp chói lọi, vang lừng cả thế giới. Hơn thế nữa, Quảng Bình còn là vùng đất có nhiều làng khoa bảng, văn hóa danh tiếng, được truyền tụng từ đời này sang đời khác như “Bát danh hương”: “Sơn - Hà - Cảnh - Thổ - Văn - Võ - Cổ - Kim” và Phù Lưu, Lộc Điền, Cao Lao, Lý Hòa, Trung Bính, Quảng Xá, Mỹ Lộc, An Xá, Phù Chánh, Hòa Luật, Đại Phong, Lộc An...⁽³⁾.

Về tổ chức bộ máy hành chính, Quảng Bình có 6 huyện, một thị xã và một thành phố trực thuộc tỉnh gồm Tuyên Hoá, Minh Hóa, Quảng Trạch, Bố Trạch, Quảng Ninh, Lệ Thủy, thị xã Ba Đồn và thành phố Đồng Hới.

Dân số Quảng Bình tính đến năm 2018 là 887.595 người, phần lớn là dân tộc Kinh (chiếm 98% dân số). Các dân tộc thiểu số ở Quảng Bình gồm dân tộc Chứt, Bru-Vân Kiều và một số nhóm thuộc các dân tộc Mường, Thái, Tày... Dân tộc Chứt gồm các tộc người trong nhóm ngôn ngữ Việt Mường như: Arem, Mã Liêng, Mày, Rục, Sách. Dân tộc Bru Vân Kiều gồm các tộc người trong nhóm ngôn ngữ Môn - Khmer như Vân Kiều, Trì, Macoong, Khùa (hình 1.5). Các tộc người này có sự gắn gũi về ngôn ngữ và văn hoá, sinh sống chủ yếu ở hai huyện miền núi Minh Hoá, Tuyên Hoá và phía tây các huyện Lệ Thủy, Quảng Ninh, Bố Trạch. Trong suốt chiều dài lịch sử cho đến nay, đồng bào các dân tộc anh em ở Quảng Bình đã đoàn kết bên nhau đấu tranh bảo vệ quê hương, đất nước và xây dựng cuộc sống, hưởng tới ấm no, hạnh phúc.

Tôn giáo ở Quảng Bình chủ yếu là Phật giáo và Thiên Chúa giáo. Một số ngôi chùa cổ, đền, miếu thờ các vị thần dân gian hiện nay được trùng tu và trở thành những điểm sinh hoạt văn hoá tâm linh, được người dân địa phương và khách du lịch quan tâm như: chùa Phổ Minh (thành phố Đồng Hới), chùa Non trên đỉnh núi Thần Đinh (huyện Quảng Ninh), đền thờ Liễu Hạnh Công chúa dưới chân Đèo Ngang (huyện Quảng Trạch), chùa Hoàng Phúc ở huyện Lệ Thủy.

Quảng Bình có những giá trị văn hoá được lưu truyền từ đời này sang đời khác. Kho tàng văn hoá

dân gian Quảng Bình có những giá trị văn hoá được lưu truyền từ đời này sang đời khác. Kho tàng văn hoá dân gian Quảng Bình đa dạng, phong phú và độc đáo, bao gồm văn học dân gian, văn hóa - nghệ thuật dân gian, lễ hội truyền thống, các phong tục tập quán,... Vùng quê nào ở Quảng Bình cũng có những sinh hoạt văn hoá dân gian mang đậm bản sắc của quê hương như: hát đúm, hát sắc bùa, hò thuốc ở Minh Hoá; hát Kiều, hát Nhà trò, hò Nhân ngãi, hò Hụi ở Quảng Trạch; múa bông, chèo cạn, lễ hội Cầu mùa ở Đồng Hới; hò khoan, hò giã gạo, vè, lý ở Lệ Thủy; Thuồng Cổ, Khương Hà, Bố Trạch,...; lễ hội rằm tháng 3 ở Huyện Minh Hóa, lễ hội đập trống của người Ma Coong (Vân Kiều) ở xã Thượng Trạch, huyện Bố Trạch.

Trong công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa hiện nay, Quảng Bình đang nỗ lực phát huy những giá trị lịch sử - văn hóa, phát huy truyền thống cách mạng vẻ vang và khối đại đoàn kết dân tộc, phấn đấu xây dựng tỉnh Quảng Bình phát triển nhanh và bền vững.

¹ Nguyễn Khắc Thái - Quảng Bình di tích và danh thắng, trang 7

² Nguyễn Khắc Thái (chủ nhiệm), Nghiên cứu bổ sung và biên soạn những giá trị văn hóa trên địa bàn tỉnh Quảng Bình, Đề tài nghiên cứu khoa học cấp tỉnh, 2018.

³ Hội khoa học Lịch sử Việt Nam - UBND tỉnh Quảng Bình - Viện Văn hóa Nghệ thuật Việt Nam, Danh nhân Quảng Bình - Tuyển tập báo cáo khoa học hội thảo quốc gia, Nxb Chính trị - Hành chính, 2014.

1.5. Người dân tộc Bru Vân Kiều,
tại Bản Đòng, huyện Bố Trạch

Nhánh khô của động Phong Nha